

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГУРСЬКА Анастасія Павлівна

УДК 336.2:351.72

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ
МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Анастасія ГУРСЬКА

Керівник роботи
ШУБЕНКО Інна Андріївна
к.е.н., доцент

Житомир – 2024

Висновок кафедри фінансів і кредиту

за результатами попереднього захисту: кваліфікаційної роботи Гурської А. П.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту №__ від «__»_____2024 р.

Завідувач кафедри _____

к.е.н., професор

_____ (підпис)

Дмитро ДЕМА

«__»_____2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Гурська Анастасія Павлівна** захистив (ла)
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Гурська А. П. Механізм формування доходів місцевих бюджетів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

В кваліфікаційній роботі досліджено механізм формування доходів місцевих бюджетів; вивчено теоретичні основи механізму формування доходів місцевих бюджетів; проаналізовано процес формування доходів Новоборівської селищної територіальної громади; запропоновано шляхи вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів, та зокрема територіальної громади.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів, територіальна громада, доходи, видатки місцевих бюджетів.

SUMMARY

Hurska A. Mechanism of local budget revenue formation. - Manuscript
Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» – Polissia National University, 2024.

In the qualification work, the mechanism of local budget revenue generation was investigated; the theoretical foundations of the mechanism of local budget revenue formation were studied; the process of income formation of the Novoborivska settlement territorial community was analyzed; ways of improving the formation of incomes of the territorial community are proposed.

Key words: revenues of local budgets, territorial community, revenues, expenditures of local budgets.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	7
Висновки до розділу 1.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НОВОБОРІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	12
Висновки до розділу 2.....	16
РОЗДІЛ 3.ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	17
Висновки до розділу 3.....	22
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження та аналіз останніх досліджень. В умовах війни в Україні дуже гостро стоїть питання нестачі бюджетних коштів, за рахунок яких фінансуються видатки на споживання та сталий розвиток. За умови дефіциту коштів у територіальній громаді, в першу чергу, слід вирішити питання фінансування поточних витрат бюджетних установ, заходів із соціального захисту населення, заходів, пов'язаних зі зношеністю міської інфраструктури та ін. Місцеві бюджети майже не здійснюють видатків на розвиток, що пояснюється високими ризиками, які несе війна. Питання ефективного і стабільного формування доходів бюджетів територіальних громад і виявлення джерел їх нарощення набувають особливої актуальності в нестабільних умовах сьогодення. У зв'язку з цим постає потреба в поглибленому дослідженні теоретико-практичних аспектів формування місцевих бюджетів, особливо їх доходів під час воєнного стану.

Над проблемами формування доходів місцевих бюджетів в Україні працює ряд науковців, таких як Беля А. Р., Бондарчук М. К., Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г., Табенська Ю. В., Волкова О. Г., та інші, вони вивчали сутність місцевих бюджетів їх роль у розвитку регіонів, наразі акцент змістився в сторону забезпечення мінімальних послуг, які надаються органами місцевого самоврядування для задоволення потреб населення. Тому питання формування доходів місцевих бюджетів під час війни з РФ є важливою, актуальною проблемою.

Мета і завдання роботи Метою дослідження у кваліфікаційні роботі є: теоретичне обґрунтування механізму формування доходів місцевих бюджетів та виокремлення шляхів вдосконалення. Відповідно до визначеної мети визначено такі завдання дослідження:

- вивчити теоретичні основи механізму формування доходів місцевих бюджетів ;
- проаналізувати процес формування доходів Новоборівської селищної територіальної громади;

- запропонувати шляхи вдосконалення формування доходів територіальної громади.

Об'єкт та предмет дослідження Об'єктом дослідження є механізм формування доходів місцевих бюджетів. Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти формування доходів місцевих бюджетів за матеріалами Новоборівської територіальної громади.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: економіко-статистичний метод, для аналізу доходів Новоборівської селищної територіальної громади, зокрема його прийом порівняння для оцінки динаміки та структури доходів шляхом зіставлення показників минулих років, табличний для відображення аналітичної інформації, SWOT – аналіз при дослідженні нових можливостей та загроз для вдосконалення адміністрування місцевих податків і зборів.

Інформаційною базою даних є закони України, постанови Кабінету Міністрів, інші нормативно-правові акти, діючі на території України, звітність Новоборівської територіальної громади та інші.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні результати дослідження кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на наступних науково-практичних конференціях:

- Теоретичні підходи до визначення «територіальної громади». Студентські наукові читання 2023. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт (30 листопада 2023 р. Житомир : Поліський національний університет);

- Вдосконалення місцевого оподаткування як шлях до збільшення доходів місцевих бюджетів після завершення війни. Матеріали VIII науково-практичної студентської конференції «Фінансове забезпечення економіки» (30 травня 2024 р. Житомир: Поліський національний університет).

Структура та обсяг роботи. Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, один теоретичний та два практичні розділи, загальні висновки та пропозиції, перелік використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

«Територіальна громада» як поняття з'явилося відносно недавно в Україні. Територіальна громада може мати різний функціонально-смысловий сенс, від чого залежить її сприйняття в суспільстві та визначає її роль у системі державного управління [13]. Територіальну громаду можна розглядати у економічному, інтеграційному науковому, політичному, правовому, суспільному, управлінському, аспектах і в різному їх поєднанні [13, с. 75].

Основним нормативним актом, щодо діяльності територіальних громад є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». На сьогодні діє редакція цього нормативного документу від 14.05.2020 року. Цей Закон має на меті регулювання відносини, як можуть виникати у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також регулює добровільне приєднання до об'єднаних територіальних громад [40].

Батанов О.В. визначає ОТГ як “первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів, які постійно мешкають, працюють на території села чи кількох сіл, селища чи міста, безпосередньо чи через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки мають спільну комунальну власність, і пов'язані індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру” [2, с. 52].

Державні управлінці зазвичай використовують визначення територіальної громади, яке вказує на її роль та місце у системі місцевого самоврядування. Територіальну громаду можна вважати суб'єктом місцевого самоврядування, так як вона може виконувати функції місцевого самоврядування [47, с. 50].

Об'єднані територіальні громади, як вважає В.О. Лозінський, характеризують як первинні адміністративно-територіальні одиниці і базові ланки адміністративно-територіального устрою України [29, с. 131].

О.М. Безпалько визначає поняття «територіальна громада» як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, який приймає безпосередню чи опосередковану участь у вирішенні питань місцевого значення [3].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» розглядає територіальні громади як міську, селищну та сільську. Об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, - селищною, центром якої визначено село, - сільською [40, с. 3].

Характеризуючи територіальні громади Т. Б. Шаповал вважає, що слід виділити наступні їх ознаки: соціальна взаємодія у процесі реалізації цих інтересів; спільна комунальна власність; спільна територія існування; спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності; сплачування комунальних податків [47, с. 130].

Фінансові ресурси територіальних громад мають значний вплив на соціальні та економічні процеси адміністративно-територіальних одиниць, допомагають в розв'язанні загальнодержавних питань і покращенні якості життя громадян.

Відповідно, від рівня і якості фінансового забезпечення і фінансової самостійності територіальних громад залежить ефективне функціонування громад [5, с. 67].

Проблема фінансування територій є однією з основних. Фінансова залежність значно обмежує можливості органів місцевого самоврядування у формуванні власної фінансової бази. В таких умовах органи місцевого самоврядування повинні розробити ефективний механізм, що забезпечить фінансову стійкість територіальних утворень, враховуючи наявний потенціал. [25, с. 98].

Недостатній обсяг самостійних доходів разом з обмеженим обсягом міжбюджетних трансфертів негативно впливає на дохідну частину територіальних громад. Значна частина їх доходів витрачається на виплату заробітної плати і оплату комунальних послуг, в той час як, наприклад, на

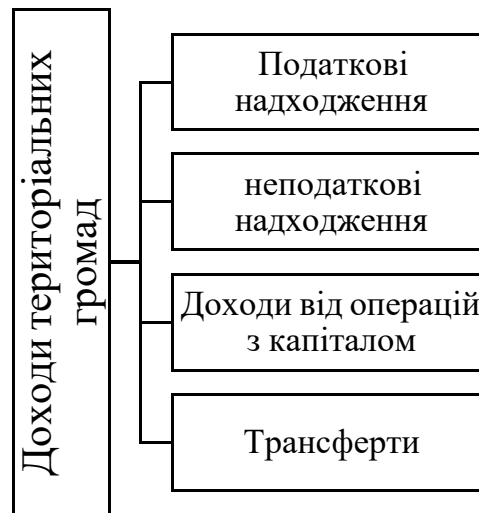
інвестиційні цілі витрачається не більше двох-трьох відсотків всіх доходів територіальних громад [24, с. 61].

Доходи територіальних громад в нинішніх складних економічних умовах відіграють важливу роль при забезпеченні суб'єктів соціальної інфраструктури. Використання бюджету громади на сьогоднішній день є особливо значущим, оскільки це один з найефективніших інструментів для створення сприятливого фінансового клімату та забезпечення економічної рівноваги на місцевому рівні. Тому одним із найактуальніших питань в Україні є дослідження проблем формування, виконання та удосконалення системи доходної частини територіальних громад. Цей інтерес викликаний тим, що саме місцеві бюджети відображають рівень соціально-економічного розвитку регіону. Таким чином, економічна і соціальна стабільність та рівень життя населення на місцевому рівні залежать від правильного та послідовного розподілу бюджетних коштів. [31, с. 112].

Механізм формування територіальних громад є важливим, тому що завдяки йому забезпечена бюджетна політика на місцевому рівні. Це надає органам місцевого самоврядування вчасно та в повному обсязі виконувати покладене на них завдання та функції, якщо доходів місцевих бюджетів менше запланованого рівня то це зменшує рівень фінансової автономії, а також не сприяє виконанню функцій місцевої влади. [27, с. 9].

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що: «... доходи територіальних громад формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел і закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів і інших обов'язкових платежів» (ст. 63) [41]. Склад доходів територіальних громад визначається Бюджетним кодексом України і Законом про Державний бюджет України.

Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України [7] доходи територіальних громад класифікуються за такими групами (рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Класифікація доходів територіальних громад

Джерело: складено за матеріалами [7].

У структурі доходів територіальних громад найбільшу питому вагу займають офіційні трансферти і податкові надходження [27, с. 12].

Важливою частиною доходної бази громад є місцеві податки та збори. У період війни можуть бути введені нові податки або збори для забезпечення фінансування оборонних потреб. Однак, необхідно враховувати можливість тимчасового зниження платоспроможності населення та підприємств через економічні труднощі. Значною мірою бюджети територіальних громад наповнюються за рахунок отримання фінансової підтримки від центрального бюджету держави. Державні трансферти можуть бути розширені для забезпечення стабільності місцевих бюджетів у важкі періоди. Важливо встановити ефективний механізм розподілу цих коштів, щоб забезпечити справедливий розподіл фінансових ресурсів серед громад.

Важливим аспектом управління доходами місцевих бюджетів під час війни є також ефективне адміністрування податків та контроль за їхньою сплатою. Зменшення тіньової економіки та боротьба з корупцією можуть допомогти збільшити дохідну базу громад.

Враховуючи збільшення соціальних витрат у часи війни (наприклад, на підтримку внутрішньо переміщених осіб), дохідна база стає ключовим

елементом фінансування для забезпечення соціального захисту та підтримки населення.

Узгоджена діяльність місцевих органів влади, центрального уряду та громадян є важливою для успішного подолання економічних труднощів у воєнний період та збереження стабільності соціально-економічних процесів. Також важливо залучати громадян до участі у вирішенні фінансових питань. Інформування громадськості про необхідність фінансової підтримки для оборони та соціальної сфери може підвищити рівень участі у платежах та допомогти у зборі коштів.

Загалом, в умовах війни дохідна база територіальних громад стає ключовою для забезпечення стабільності, адаптації до змін, та підтримки потреб населення. Ефективне управління ресурсами та взаємодія між різними рівнями влади є вирішальними факторами у забезпеченні фінансової стійкості та соціального благополуччя.

Висновки до розділу 1

Доходи територіальних громад - це важливий інструмент виконання бюджетної політики на місцевому рівні, а їхня роль і значення визначаються типом економічної системи, обраними цілями та напрямками суспільного розвитку. Збільшення доходів територіальних громад є одним із найважливіших стратегічних завдань, які безпосередньо впливають на розвиток економіки України та покращення її становища на міжнародній арені. Визначну роль у системі забезпечення сталого розвитку територіальних громад сьогодні відводиться механізму забезпечення спроможності їх фінансів, успішне функціонування якого дає можливість не лише запобігти нестачі фінансів а й частково позбавити території від залежності використання залучених фінансових ресурсів та пришвидшити темпи сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НОВОБОРІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Новоборівська територіальна громада – це територіальна громада в Україні, в Житомирському районі Житомирської області, яка створена 10 серпня 2015 року. На початок 2023 року площа території громади рівна 210,3 км², а кількість населення майже 8427 осіб. Селище міського типу Нова Борова є адміністративним центром Новоборівської громади [38].

До складу громади крім адміністративного центру входять сімнадцять сіл: Старий Бобрик, Валки, Краснорічка, Гацьківка, Ісаківка, Томашівка, Кам'яний Брід, Луковець, Кропивня, Рудня-Гацьківка, Небіж, Рудня-Фасова, Фасова, Турчинка, Хичів, Ягодинка, Ягодинка Друга [38].

Склад громади підтверджено постановою КМУ «Про визначення адміністративних центрів і затвердження територій територіальних громад Житомирської області» № 711-р від 12 червня 2020 року [39].

Динаміка дохідної частини Новоборівської територіальної громади за 2019-2022 роки показана в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка дохідної частини Новоборівської територіальної громади за 2019- 2023 роки

Роки	Доходи, тис.грн	Абсолютна зміна, тис.грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базисн.	ланц.	базисн.	ланц.	базисн.	ланц.
2019	77355,3	-	-	-	-	-	-
2020	75961,2	-1394,1	-1394,1	0,982	0,982	-1,8	-1,8
2021	83950,4	6595,1	7989,2	1,085	1,105	8,5	10,5
2022	76618,4	-736,9	-7332	0,99	0,913	-1	-8,7
2023	92 001,6	14 646,3	15 383,2	0,99	0,91	18,93	20,08

Джерело: розраховано за даними [38].

Виконання дохідної частини Новоборівської територіальної громади за підсумками 2023 року становило 92001,6 тис.грн, що на 15383,2 тис. грн, чи на

20,08% більше чим в 2022 році і на 14646,3 тис.грн, чи на 18,93% більше чим в 2019 році.

Дохідна частина загального фонду бюджету Новоборівської територіальної громади складаються із загального фонду (власні надходження та трансферти з державного і інших бюджетів) та спеціального фондів.

Проаналізуємо дохідну частина загального фонду бюджету селищної територіальної громади (з урахуванням власних надходжень і трансфертів з державного і інших бюджетів) в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка дохідної частини загального фонду (з врахуванням трансфертів з державного і інших бюджетів) Новоборівської територіальної громади за 2019-2023 роки

Роки	Доходи, тис. грн	Абсолютна зміна, тис. грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базисн.	ланц.	базисн.	ланц.	базисн.	ланц.
Загальний фонд, разом							
2019	75217,8	-	-	-	-	-	-
2020	71253,5	-3964,3	-3964,3	0,947	0,947	-5,3	-5,3
2021	82229,6	7011,8	10976,1	1,093	1,154	9,3	15,4
2022	72784,7	-2433,1	-9444,9	0,968	0,885	-3,2	-11,5
2023	87 773,07	12555,27	14 988,37	1,167	1,206	16,7	20,6
Власні доходи загального фонду, разом							
2019	34426,0	-	-	-	-	-	-
2020	35369,1	943,1	943,1	1,027	1,027	2,7	2,7
2021	41169,2	6743,2	5800,1	1,196	1,164	19,6	16,4
2022	35157,4	731,4	-6011,8	1,021	0,854	2,1	-14,6
2023	41 812,20	7 386,20	6 654,80	1,215	1,189	21,5	18,9
Офіційні трансферти до загального фонду, разом							
2019	40791,8	-	-	-	-	-	-
2020	35884,4	-4907,4	-4907,4	0,880	0,880	-12,0	-12,0
2021	41060,4	268,6	5176,0	1,007	1,144	0,7	14,4
2022	37627,3	-3164,5	-3433,1	0,922	0,916	-7,8	-8,4
2023	45960,8	5169	8333,5	1,127	1,221	12,7	22,1

Джерело: розраховано за даними [38].

Дохідна частина загального фонду бюджету Новоборівської територіальної громади за 2023 рік виконана в сумі 87 773,07 тис. грн при планових призначеннях на відповідний період в сумі 85 535,86 тис. грн, в т.ч. за власними доходами виконана в сумі 41 812,20 тис. грн при планових

призначеннях на відповідний період в сумі 39 400,2тис. грн. Порівняно з 2022 роком за 2023 рік надходження зросли на 14 988,37тис. грн, чи на 20,6%.

Дохідна частина загального фонду бюджету Новоборівської територіальної за 2022 рік виконана в сумі 72784,7тис. грн. при планових призначеннях на відповідний період в сумі і 72 757,19 тис. грн., чи на 100,04%, в т.ч. за власними доходами виконана в сумі 37 627,3тис. грн. при планових призначеннях на відповідний період в сумі 37 597,9тис. грн, чи виконано на 100,08%. Порівняно з аналогічним періодом 2021 року за 2022 рік отримано на 9444,9тис. грн. менше, чи 11,5%.

Динаміка дохідної частини спеціального фонду Новоборівської територіальної громади за 2019-2022 роки показана в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка дохідної частини спеціального фонду Новоборівської територіальної громади за 2019-2023 роки

Роки	Доходи, тис.грн	Абсолютна зміна, тис.грн		Темп зростання		Темп приросту, %	
		базисн.	ланц.	базисн.	ланц.	базисн.	ланц.
2019	2137,5	-	-	-	-	-	-
2020	4707,7	2570,2	2570,2	2,202	2,202	120,2	120,2
2021	1720,8	-416,7	-2986,9	0,805	0,366	-19,5	-63,4
2022	3833,7	1696,2	2112,9	1,794	2,228	79,4	122,8
2023	4 228,6	2 091,1	394,9	1,978	1,103	97,8	10,3

Джерело: розраховано за даними [38].

Виконання дохідної частини спеціального фонду Новоборівської територіальної громади за підсумками 2023 року становило 4 228,6тис.грн, що на 394,9тис. грн, чи в 1,103 рази більше чим в 2022 році і на 2 091,1тис.грн, чи на 97,8% більше чим в 2019 році.

Структура дохідної частини спеціального фонду Новоборівської територіальної громади за 2022-2023 роки показана в табл. 2.4. Дохідна частина спеціального фонду за 2022 рік виконана в сумі 3833,7 тис. грн, в т.ч. кошти від продажу землі – 168,1 тис. грн, екологічний податок – 20,0 тис. грн, надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством – 209,7 тис. грн, інші джерела власних надходжень (благодійні

внески) – 2963,4 тис. грн, доходи від власності і підприємницької діяльності – 472,4 тис. грн

Таблиця 2.4

Структура дохідної частини спеціального фонду Новоборівської територіальної громади за 2022-2023 роки

Показник	2022 р.		2023		2022 до 2023	
	тис. грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
Екологічний податок	20	0,5	36,4	0,9	16,4	82
Кошти від продажу землі	168,1	4,4	284,1	6,7	116	69,01
Офіційні трансферти	472,4	12,3	766,3	18,1	293,9	62,21
Власні надходження громади	3173	82,8	3 141,80	74,3	-31,2	-0,98

Джерело: розраховано за даними [38].

Дохідна частина спеціального фонду за 2022 рік виконана в сумі 3833,7 тис. грн, в т.ч. кошти від продажу землі – 168,1 тис. грн, екологічний податок – 20,0 тис. грн, надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством – 209,7 тис. грн, інші джерела власних надходжень (благодійні внески) – 2963,4 тис. грн, доходи від власності і підприємницької діяльності – 472,4 тис. грн

Дохідна частина спеціального фонду за 2023 рік виконана в сумі 4 228,6 тис. грн, в т.ч. за власними надходженнями бюджетних установ в сумі 3141,8 тис. грн, кошти від продажу землі – 284,1 тис. грн, екологічний податок – 36,4 тис. грн. Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством – 446,9 тис. грн, інші джерела власних надходжень – 2 694,8 тис. грн.

Наведемо основних платників податків (ПДФО) Новоборівської територіальної громади :

- Відділ ООЗ та СКС Новоборівської с/ради - 2452,8 тис.грн;
- ТОВ «ВалкиІльменіт» - 2 012,0 тис.грн;
- КУ Новоборівський дитячий будинок інтернат 1 080,0 тис.грн;

- Новоборівський ліцей ім. В.Луцька 954,9 тис.грн;
- КУ Новоборівський психоневрологічний інтернат 744,6 тис.грн;

Надходження акцизного податку у 2022 році склало 1166,4 тис. грн., що становить 53% до надходжень до 2021 року. Надходження податку на нерухоме майно у 2022 році склало 247, тис. грн., що становить 68% до надходжень до 2021 року. Плата за землю у вигляді земельного податку і орендної плати, сплачена фізичними і юридичними особами у 2022 році, склала 17175,0 грн., що на 8% менше, ніж в минулому році.

У Новоборівській територіальній громаді система місцевого оподаткування належним чином виконує фіскальну функцію формування дохідної частини бюджетів громад.

Висновки до розділу 2

1. У 2023 році дохідна частина Новоборівської територіальної громади значно зросла порівняно з попередніми роками, досягнувши 92001,6 тис. грн, що на 20,08% більше, ніж у 2022 році і на 18,93% більше, ніж у 2019 році. Це свідчить про позитивний економічний розвиток громади. Значне перевищення планових показників дохідної частини загального фонду на 20,6%, а також зростання виконання дохідної частини спеціального фонду у 1,103 рази порівняно з 2022 роком, свідчать про успішність управління та реалізацію спеціальних проектів.

2. Велика частина доходів надходить від бюджетних установ та підприємств, що діють на території громади, що може свідчити про активний розвиток бізнесу та соціально-економічного сектору. Зміни в регулятивній політиці, зокрема збільшення акцизного податку та податку на нерухоме майно, а також зменшення плати за землю, вказують на зростання економічної активності та ефективну фінансову політику.

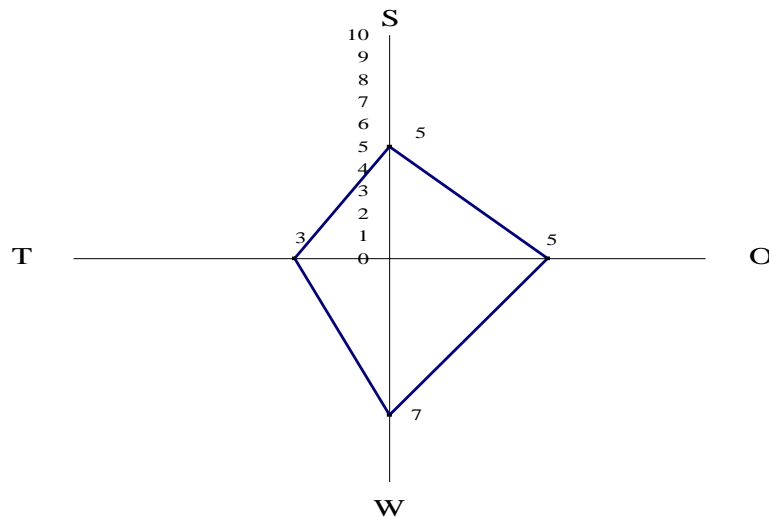

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Розглянемо, які можуть бути шляхи вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів, але спершу вивчимо слабкі та сильні сторони формування доходів Новоборівської територіальної громади.

Власне бачення сильних і слабких сторін, можливостей, а також загроз ефективності податкового формування доходів Новоборівської територіальної громади дозволили побудувати матрицю SWOT-аналізу (табл.3.1) і графічну модель SWOT-аналізу (рис. 3.1).

**Рис. 3.1. Графічна модель SWOT-аналізу податкового формування доходів
Новоборівської територіальної громади**

Джерело: [38]

SWOT-аналіз ефективності фіскального забезпечення, що був здійснений за даними Новоборівської територіальної громади дозволили виявити сильні й слабкі сторони цього процесу. Крім того, було встановлено наявність значних можливостей, які можуть бути використані місцевими органами для розробки адекватних стратегій щодо протидії виявленим загрозам, пов'язаним з можливим послабленням фіскального забезпечення бюджетів громади.

Матриця SWOT-аналізу податкового формування доходів Новоборівської територіальної громади

Сильні сторони (S): 5	Слабкі сторони (W): 7
<ul style="list-style-type: none"> - закріплення на законодавчому рівні права органів територіальних громад диференціювати ставки місцевих податків та зборів у межах, визначених Податковим кодексом України (єдиний податок, земельний податок, орендна плата за землю, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) - реформування територіальних громад на засадах децентралізації влади; - розширення дохідних джерел (податків і зборів) бюджетів громад; - розширення податкової бази окремих місцевих податків, зокрема податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; - удосконалення податкового законодавства в частині децентралізації міжбюджетних відносин; 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність єдиної системи індикаторів для порівняння податкового формування доходів бюджетів громад різних територіальних громад - відсутність системи зовнішнього оцінювання діяльності органів територіальних громад щодо податкового формування доходів бюджетів громад - накладання нових можливостей податкового формування доходів бюджетів громад на старі управлінські моделі - недосконалість нормативно-правової бази - низька зацікавленість працівників органів територіальних громад в запозиченні успішного досвіду, у тому числі зарубіжного - низька кваліфікація кадрів органів територіальних громад - пільги з податків, що формують доходи бюджетів громад
Можливості (O): 5	Загрози (T): 3
<ul style="list-style-type: none"> - розширення податкового формування доходів бюджетів громад шляхом впровадження альтернативних інструментів управління фіскального характеру; - залучення висококваліфікованих працівників у сфері управління місцевими фінансами, підготовка кваліфікованих кадрів; - співробітництво з державними органами влади і їх територіальними структурними підрозділами; - інноваційна орієнтація інструментів управління податковим формуванням доходів бюджетів громад; - співпраця з органами територіальних громад інших країн з високим рівнем децентралізації влади, міжнародними донорськими організаціями, фінансовими установами і ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - воєнні дії в Україні - зменшення суми податків за рахунок зниження економічного розвитку територій; - нестача ресурсів податкового формування доходів бюджетів громад для вирішення проблем організаційного характеру; - складові механізми реалізації податкової політики держави, які можуть ускладнити формування доходів бюджетів громад в межах оподаткування.

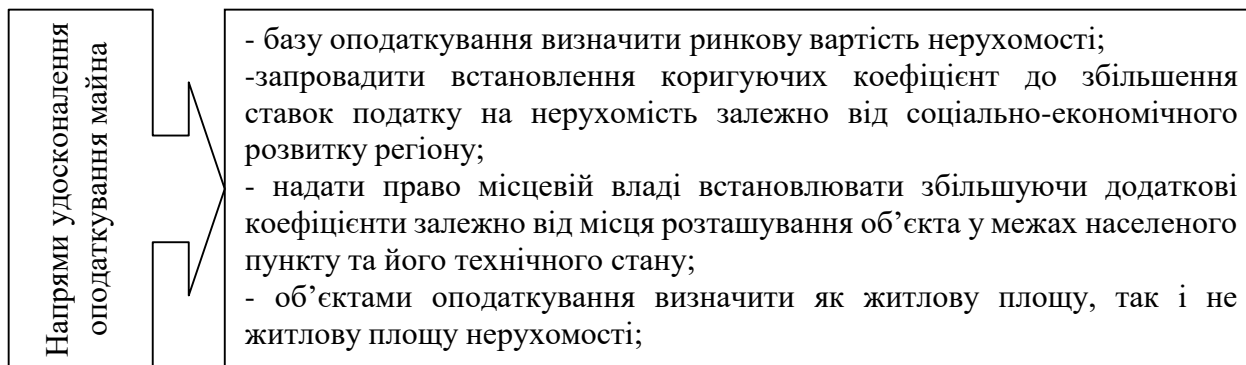
Джерело: [38]

Нині місцеві бюджети в Україні наповнюються переважно за рахунок загальнодержавних податків та міжбюджетних трансфертів. Місцеві податки і збори не відіграють такої важливої ролі у наповненні бюджетів, але їх основне призначення саме полягає у формуванні доходів місцевих бюджетів. Місцеві податки необхідні для фінансування місцевих органів влади, забезпечення громадських послуг та інфраструктури на рівні громади. Основними причинами їхнього запровадження є фінансування місцевих послуг: таких як освіта, охорона здоров'я, громадський транспорт, комунальні послуги, соціальні програми та інші важливі для громади блага. Акумуляовані кошти у доходах громад можуть використовуватися для будівництва та ремонту доріг, мостів, парків, спортивних майданчиків, водопостачання та каналізації. Місцеві податки можуть бути спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток туризму, створення нових робочих місць. Завдяки місцевим податкам органи місцевого самоврядування мають більшу фінансову незалежність від центрального уряду, що дозволяє їм краще реагувати на потреби громади.

Місцеві податки можуть бути налаштовані так, щоб забезпечити більш справедливий розподіл податкового навантаження серед громадян та бізнесу, враховуючи місцеві особливості. Збирання місцевих податків дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет країни, що може призвести до ефективнішого розподілу державних коштів. Місцеві податки створюють стимули для місцевих органів влади ефективніше управляти фінансовими ресурсами та бути більш відповідальними перед своїми громадами.

Загалом, місцеві податки відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку та функціонування громад, дозволяючи їм задовольняти власні потреби та сприяти добробуту своїх мешканців.

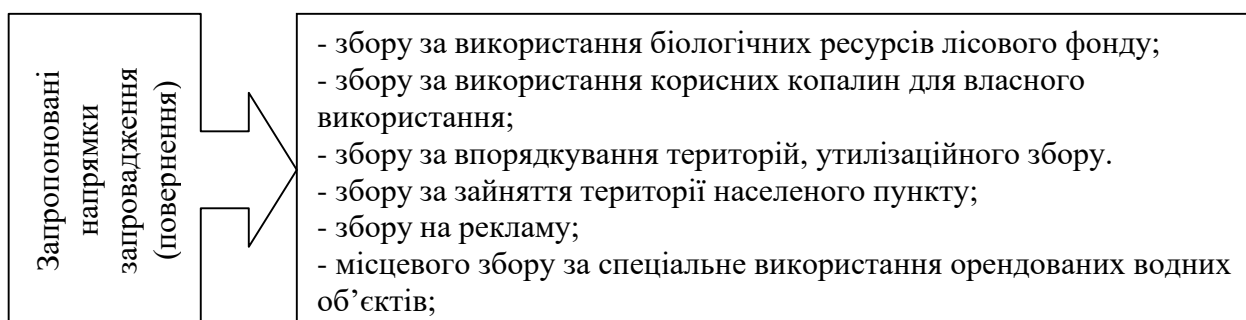
Одним із варіантів наповнення доходів територіальних громад є вдосконалення системи адміністрування місцевими податками, особливо це стосується справляння податку на нерухому майно, що показано на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Напрями удосконалення оподаткування майна

Джерело: власні дослідження: за матеріалами [38]

Запропоновані зміни переліку податків та зборів, які можуть бути використанні в перспективі для подальшого розвитку в системі місцевого оподаткування Новоборівської територіальної громади показані на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Перелік податків та зборів, що мають перспективу подальшого розвитку в системі місцевого оподаткування

Джерело: власні дослідження: за матеріалами [38]

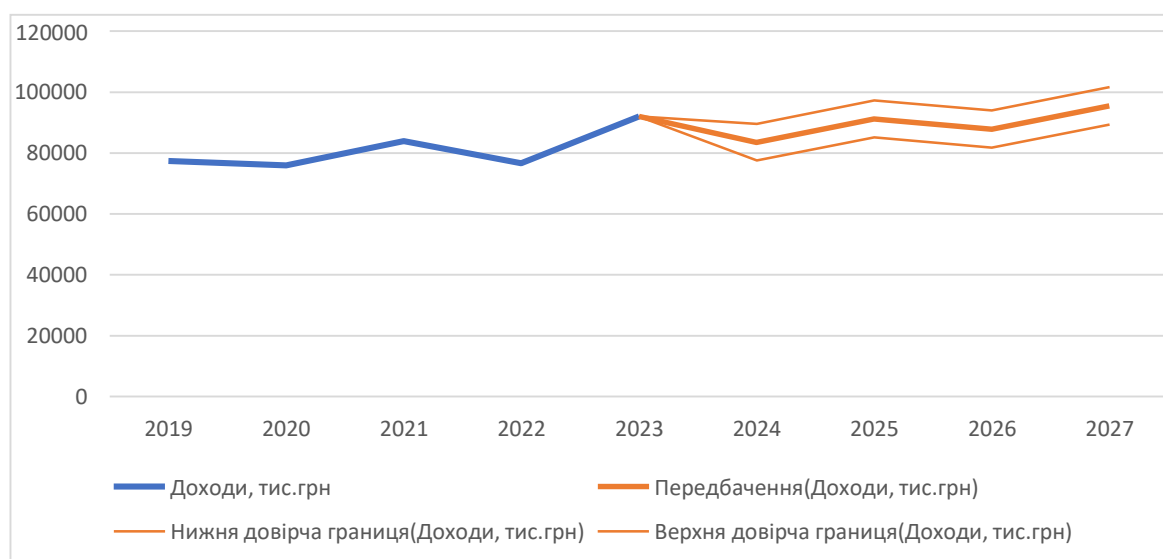
Збір за рекламу стане ключовим механізмом регулювання ринку рекламних послуг на місцевому рівні і одним з етапів у збільшенні доходної бази бюджету органів місцевого самоврядування. [23, с. 128].

За проведеним аналізом ми вважаємо доцільним запровадити місцевого збору за спеціальне використання орендованих водних об'єктів Новоборівської територіальної громади. Платниками вказаного збору можуть бути орендарі різних водойм. На нашу думку, доречно буде оподатковувати часткове чи повне обезводнення водойм, які використовуються для вилову риби, за умови, що при цьому не буде надаватися послуга платної риболовлі.

Крім того, у громаді є проблема з утилізацією твердих побутових відходів, для покращення ситуації ми пропонуємо запровадити утилізаційний збір, кошти від якого будуть спрямовуватися на впорядкування територій населених пунктів громади, особливо з огляду на те, що у м. Житомирі функціонує підприємство з переробки сміття [15]. Така пропозиція обумовлена необхідністю вирішення кількох проблем: складної екологічної ситуації через накопичення відходів у природному середовищі, відсутністю системи збору відходів, нестачею фінансування переробної сфери та недосконалістю системи виробництва товарів з вторинної сировини. Введення утилізаційного збору сприятиме вирішенню складних екологічних питань і збільшить фінансові можливості місцевих органів влади для поліпшення стану природного середовища [34].

З нашої позиції запровадження нових місцевих зборів у Новоборівській громаді, буде можливим лише після завершення війни та за умови формування засад сталого економічного розвитку в нашій країні. Наразі запровадження таких нововведень спровокує лише невдоволення серед підприємців та населення громади.

Складемо прогноз доходної частини Новоборівської громади на період 2024-2027 років (рис. 3.4.). За цим рисунком ми можемо побачити позитивну тенденцію у зростанні доходів з року в рік, нормальних економічних умов.

Рис. 3.4. Прогноз доходної частини Новоборівської територіальної громади на 2024-2027 роки

Передбачається, що доходи будуть збільшуватись з 83,521 млн гривень у 2024 році до 95,498 млн гривень у 2027 році.

Загальний тенденційний ріст доходів громади очевидний, оскільки передбачення доходів на кожен наступний рік зростає порівняно з попереднім. Проте, необхідно враховувати великий діапазон між нижньою та верхньою довірчою границею, що вказує на значну нестабільність та невизначеність у прогнозуванні доходів, переважно через ризики війни з РФ.

Висновки до розділу 3

1. За результатами SWOT-аналізу податкового формування доходів Новоборівської територіальної громади, виявлено, що закріплення прав територіальних громад на законодавчому рівні дозволяє диференціювати ставки місцевих податків та зборів, стимулюючи ефективно їх використання для розвитку. Децентралізація влади та розширення доходних джерел бюджетів громад сприяють підвищенню якості життя мешканців. Однак відсутність єдиної системи індикаторів та недосконалість нормативно-правової бази становлять загрози для ефективності управління доходами місцевих бюджетів. Для максимізації можливостей та зменшення загроз слід розглядати розширення податкового формування, залучення висококваліфікованих кадрів та підвищення моніторингу.

2. Для підвищення механізму фіскальної ефективності Новоборівської ОТГ, можна розглядати розширення переліку місцевих податків та зборів, вдосконалення адміністрування податку на нерухоме майно. Прогнозовані доходи громади мають тенденцію до зростання, але існує невизначеність через різноманітні фактори, у першу чергу через війну в Україні. Однак ефективний моніторинг та аналіз допоможуть точніше спрогнозувати доходи у майбутньому за нормальних умов функціонування економіки та всієї країни.

ВИСНОВКИ

1. Досліджено, що територіальну громаду можна розглядати у економічному, інтеграційному науковому, політичному, правовому, суспільному, правлінському, аспектах та в різному їх поєднанні. Територіальні громади, використовуючи фінансові ресурси, активно впливають на економічні і соціальні процеси в адміністративно-територіальних одиницях, а також створюють можливості для вирішення національних проблем на регіональному рівні і підвищення якості життя громадян.

2. Визначено, що доходи територіальних громад - це важливий елемент бюджетної системи, інструмент виконання бюджетної політики на місцевому рівні, а їхня роль і значення визначаються типом економічної системи, обраними цілями та напрямками суспільного розвитку. Збільшення доходів територіальних громад є одним із найважливіших стратегічних завдань, які безпосередньо впливають на розвиток економіки України та покращення її становища на міжнародній арені.

3. Проаналізовано дохідну частину загального фонду бюджету Новоборівської територіальної громади за 2023 рік та встановлено, що вона виконана в сумі 87 773,07 тис. грн при планових призначеннях на відповідний період в сумі 85 535,86 тис. грн, в т.ч. за власними доходами виконана в сумі 41 812,20 тис. грн при планових призначеннях на відповідний період в сумі 39 400,2 тис. грн. Порівняно з 2022 роком за 2023 рік надходження зросли на 14 988,37 тис. грн, чи на 20,6%.

4. Проаналізовано дохідну частину спеціального фонду за 2023 та встановлено, що виконана в сумі 4 228,6 тис. грн, в т.ч. за власними надходженнями бюджетних установ в сумі 3141,8 тис. грн, кошти від продажу землі – 284,1 тис. грн, екологічний податок – 36,4 тис. грн. Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством – 446,9 тис. грн, інші джерела власних надходжень – 2 694,8 тис. грн. Податкові доходи, що перебувають у розпорядженні місцевої влади, мають ключове значення у забезпеченні самостійності функціонування місцевих

бюджетів.

5. Обґрунтовано результати детального SWOT-аналізу факторів ефективності фіскального забезпечення Новоборівської територіальної громади відкрили сильні та слабкі сторони цього процесу. Додатково виявлено значні можливості, які можуть бути використані місцевими органами для розробки адекватних відповідей на виявлені загрози, що пов'язані з можливим послабленням фіскального забезпечення бюджетів громади.

6. Для підвищення фіскальної ефективності місцевих податків та зборів, можна розглядати наступні заходи: розширення переліку місцевих податків та зборів, збільшення податкових повноважень через вдосконалення податку на нерухоме майно, розширення бази оподаткування транспортним податком, розробка нової сітки місцевих зборів. Запропоновані напрями удосконалення повинні сприяти зростанню надходжень до бюджету Новоборівської територіальної громади, встановити більш справедливий розподіл податкового навантаження, зупинити зловживання в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно і прагнути до масового виведення із тіні додаткових доходів, що надалі офіційно оподатковуватимуться. Але запропоновані заходи можна буде запроваджувати лише після завершення війни та стабілізації економічної ситуації.

Ці заходи допоможуть розширити фінансові можливості місцевих бюджетів та сприятимуть більш ефективному використанню ресурсів на розвиток та покращення якості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 2 (12). С. 51-57.
2. Батажок С. Г. Бюджет розвитку територіальної громади в умовах обмеженості формування доходів місцевих бюджетів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 6. С. 152-161.
3. Безпалько О.М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). URL. DOI 10.31558/2307-2318.2019.1.13
4. Беля А. Р. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 1. С. 133-137.
5. Бондарчук М. К., Джурик Х. Б. Теоретико-методичні підходи до оцінювання доходів об'єднаних територіальних громад. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 3. С. 48-51.
6. Бюджетний кодекс України від 09.06.2010 року № 2478–VI: URL: <http://www.rada.gov.ua>
7. Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г., Табенська Ю. В. Формування доходів місцевих бюджетів за умов бюджетної децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 187-195.
8. Веб-портал Державної казначейської служби України <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=400657>
9. Вінницька О. А., Бержанір І. А. Фінансова політика та її роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Економічні горизонти*. 2018. № 2. С. 51-58.
10. Волкова О. Г. Проблемні питання фінансового забезпечення місцевих бюджетів: окремі аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 35. С. 130-136.

11. Волохова І. С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23(1). С. 39-42.

12. Глущенко Ю. А. Доходи місцевих бюджетів як джерело фінансового забезпечення на місцевому локальному рівні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 6. С. 52-61.

13. Глазов О. М. Практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2022. № 7. С. 74-78.

14. Гнидюк І. В. Аналіз формування та виконання місцевих бюджетів за доходами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 12(1). С. 167-172.

15. Гурська А. Вдосконалення місцевого оподаткування як шлях до збільшення доходів місцевих бюджетів після завершення війни. *Фінансове забезпечення економіки : Матеріали VIII науково-практичної студентської конференції, 30 травня 2024 р. Житомир : Поліський національний університет*. 2024. С. 44-46.

16. Гурська А. Теоретичні підходи до визначення «територіальної громади» та формування її доходів. *Студентські наукові читання 2023. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету, 30 листопада 2023 р. Житомир : Поліський національний університет*. 2023. С. 33-35.

17. Дахнова О. Є., Білоконь С. І. Роль доходів місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку регіонів. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 3(2). С. 10-12.

18. Дахнова О. Є., Сухіна Ю. О. Особливості формування доходів місцевих бюджетів України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 4(2). С. 46-48.

19. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Економічні результати фінансової децентралізації в Україні: регіональний рівень. *Фінанси України*. 2019. № 4. С. 111-125.

20. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку територій. *Проблеми економіки*. 2023. № 1. С. 185-191.

21. Князькова В. Я., Башинська М. І., Буруков В. В. Сутність податкового адміністрування та його роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 5(2). С. 109-113.

22. Коваленко С. О. Фінансова децентралізація в Україні та її перспективи. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 300-306.

23. Кочешкова О., Шубенко І. Аналіз формування дохідної бази місцевих бюджетів в Україні. *Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту (10-11 жовт. 2019 р.)*. Том 2. Житомир, 2019. с. 84-87.

24. Кочешкова О., Шубенко І. Основні напрямки зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. *Студентські наукові читання – 2019: матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт на факультетах обліку та фінансів і економіки та менеджменту Житомирського національного агроекологічного університету, 20 листопада 2019 р.* Житомир: ЖНАЕУ, 2019. с. 61-62.

25. Кочешкова О., Шубенко І. Формування дохідної бази місцевих бюджетів та шляхи їх зміцнення. *Фінансове забезпечення економіки: матеріали студентської науково-практичної конференції, 30 травня 2019 р.* Житомир: ЖНАЕУ, 2019. с.97-101.

26. Кравченко В. І. Фінанси місцевого самоврядування країни: проблеми становлення (1989-2001). К.: Видавничий дім «KM Akademia», 2001. 460 с.

27. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Коваленко В. М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3. С. 7-18.

28. Кузькін Є. Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 34-47.

29. Лозінський В. О. Адміністративно-правовий статус об'єднаної територіальної громадами в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.1). С. 131-135.

30. Любченко Н. Л. Реалізація бюджетної політики об'єднаних територіальних громад в частині формування доходів місцевих бюджетів. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 1. С. 33-39.

31. Маренич О. М. Система доходів місцевих бюджетів та її розвиток (на прикладі відповідного бюджету). *Економічний простір*. 2019. № 143. С. 109-120.

32. Мартиненко В.В. Специфіка управління власними доходами місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 3. С. 51-61.

33. Мартинюк Г. П., Мартинюк М. А. Податок на доходи фізичних осіб у контексті формування дохідної частини місцевих бюджетів. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 309-314.

34. Мартинюк І.В. Утилізаційний збір для неекологічних товарів / І.В. Мартинюк, О.Ю. Дубовик. *Агросвіт*. Науково-практичний журнал. ТОВ. "ДКС Центр" – 2014. С. 37-42

35. Марчук А. П. Вплив децентралізації на структуру та динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 2. С. 20-31.

36. Михайленко С. В. Підвищення фіскальної ролі місцевих податків в формуванні доходів місцевих бюджетів. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2017. Вип. 13(1). С. 37-45.

37. Музиченко К. М. Податок на нерухоме майно та посилення його ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 1180-1184.

38. Новоборівська громада - офіційний сайт. URL: <https://novoborivska-gromada.gov.ua/>

39. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Житомирської області: постанова КМУ № 711-р від 12 червня 2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-centriv-ta-zatverdzhennya-teritorij-teritorialnih-gromad-zhitomirskoji-oblasti-i120620-711>

40. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII в редакції від 14.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

41. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР Редакція від 03.08.2023. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

42. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Редакція від 03/08/23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

43. Проць В. І. Особливості майнових податків та їх роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 1. С. 66-70.

44. Рошило В. І. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: проблематика формування та напрями реформування. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 2. С. 135-139.

45. Рубан М. Фінансова спроможність місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 2. С. 137-152.

46. Сокирко О. С., Плахотнюк В. В. Аналіз стану доходів місцевих бюджетів при реалізації реформи бюджетної децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 304-311.

47. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія. За ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України, 2020. 531 с.

48. Шаповал Т. Б. Територіальна громада як первинна ланка місцевого самоврядування. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: *збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. 2019. с 129-132.